

LESZEK DRONG:

Disciplining the New Pragmatism. Theory, Rhetoric, and the Ends of Literary Study (Formovanie nového pragmatizmu. Teória, rétorika a ciele literárnych štúdií)

Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH 2007, 244 pp. ISBN-10:3-631-55935-6

V súčasnej literárnej teórii, ktorá čerpá z tradície neopragmatizmu, vstupuje do epicentra pozornosti problematika významu textu a intencionality autora/čitateľa, a formuje tak priestor na inšpiratívne prieniky filozofie a literárno-kultúrnej teórie. V tomto priestore staronových horizontov nachádzali už skôr svoje „bitevné pole“ nielen Umberto Eco, Richard Rorty či Stanley Fish – ktorí do veľkej miery podnietili diskurz na túto tému –, ale aj v súčasnosti rozrastajúca sa základňa literárnych a kultúrnych kritikov. Leszek Drong, profesor angličtiny na univerzite v Silesii v Poľsku, je so svojou publikáciou *Disciplining the New Pragmatism*, vydanou v anglickom jazyku, príkladom prieniku filozofie a literárno-kultúrnej teórie na poli pragmatizmu.

Nové priestory, nové horizonty. V diele *Disciplining New Pragmatism* sa popri analýze kľúčových postáv novej vlny pragmatizmu hľadajú horizonty literárno-filozofického vymedzenia pragmatizmu a neopragmatizmu, pričom čitateľ môže spoznať implicitný motív celého diela ako pokus o reformuláciu a prehodnotenie fúzie pragmatizmu s antiesencializmom a antifundacionizmom. Explicitný zámer autora, ukázať, akým spôsobom sa prejavuje súčasný vplyv neopragmatizmu na literárne vedy, je motivovaný presvedčením, ku ktorému závery tohto diela smerujú: *Teoretizovanie konštruované ako účelný spôsob diskurzívnej aktivity potvrdenej vhodnou rétorikou dokáže zvýrazniť efektivnosť našich kritických praktík* (s. 17). Zámerom autora v tomto prípade však nie je vytvoriť príspevok k teórii literárnej kritiky, ale je ním korekcia jej *excesov*. Predstavením špecifickej funkcie a využitia jazyka sa poukazuje na to, že jazyk ako nezávislý systém arbitrárne spojených znakov už neslúži ako sprítomňujúca reprezentácia akéhosi stavu vecí či objektívnej reality. Akademický výkon preto nespočíva v čo najvernejšej reprezentácii problémov, ktoré má predstaviť, ale jeho hodnotu predstavuje „performatívna dimenzia každej kritikej výpovede“ (s. 226). V kontexte, kde sa zohľadňuje predovšetkým efekt prednesených informácií, sa rétorika predkladá ako možnosť navrátiť literárnym štúdiám ich kľúčovú pozíciu v rámci akademických disciplín pomocou zdokonalenia ich sebanarácie. A tak aj autor predkladá svoju verziu narácie prienikov neopragmatizmu a literárnej teórie, ktorá sa odvíja v dvoch dejstvách. Prvé dve kapitoly predstavujú charakter hlavných protagonistov príbehu, ktorými sú Richard Rorty a Stanley Fish, ale aj Steven Mailloux, Steven Knapp a Jeffrey Stout. Druhé dejstvo v podobe tretej kapitoly autor využíva na predstavenie vlastnej koncepcie *neosofistického pragmatizmu*, ktorá je podnietená fúziou *jasne definovanej tradície amerického pragmatizmu a zreteľne sofistikých inšpirácií* (s. 226 – 229).

Aké sú však kritériá definície pragmatistickej tradície? *Zaujatost' skutočnými faktami* – alebo hlavný hybný motív pragmatizmu podľa slov jeho zakladateľa Charlesa Sandersa Peircea – podnecuje na dlhú dobu nesprávnu interpretáciu pragmatizmu ako esencializmu

a fundacionizmu, hľadajúcich adekvátne a „privilegované“ reprezentácie určitého objektívneho „stavu vecí“. Populárny fundament pragmatizmu sa však ďalej postupne formuje pod záštitou úspechu a popularity Williama Jamesa a Johna Deweyho a neskôr pod vplyvom postanalytickej filozofie. Pod vplyvom stále sa rozrastajúcej narácie nového sebauvedomenia sa však postupne vymedzuje vlastný priestor na postulovanie problémov, a to je dôvod, prečo sa L. Drong so svojim dielom dištancuje od detailného opisu širšieho historického kontextu klasického pragmatizmu, a reformulované problematiky zasadzujú priamo do kontextu univerzity 21. storočia.

Hlavní protagonisti „rétorickej vynaliezavosti“. L. Drong manévruje medzi jemnými odieňmi rozmanitých a členitých pozícií súčasného diskurzu a – ako nám prezrádza názov – rozvrhuje kritickú štúdiu teórie, rétoriky a cieľov literárnych štúdií *nového pragmatizmu*.

Prvá kapitola oboznamuje čitateľa so základnými pojmami Rortyho „konečného slovníka“ (final vocabulary), pričom jeho koncepciu inštrumentálneho využitia jazyka sleduje až k polemikám, ktoré Rorty viedol s Umberto Ecom na tému *intentio operis* – zámeru textu. Autor ponúka kritický pohľad odhaľujúci nedostatky a nebezpečenstvá Rortyho ironizmu a relativizmu, ukazuje, že napriek všemožnej snahe sa ani sám Rorty nedokáže zbaviť filozofickej abstraktnosti (s. 70) a že aj v jeho diele mnoho autorov pozoruje to, čo on sám tak teatrálné odsudzuje: neplodné, ale aj prítiažlivé, provokujúce a veľkolepé reformulovanie *statu quo* (s. 73). Mnohí, ktorí v poslednej dobe voči Rortymu zaujímajú odmietavé stanovisko, poukazujú na to, že Rorty sám používa „zbrane“ súperov, ktorého sa snaží zatlačiť do kúta, a stopy zahladzuje rafinovanou rétorikou. Rorty sa usiluje odstrániť z filozofie epistemologické problémy reprezentácie a vo svojom diele *Filozofia a zrkadlo prírody* sa snaží ukázať, že dokonca aj analytická filozofia – ktorej tradícia je substrátom samotnej Rortyho pozície – údajne vytvára neutrálny rámec skúmania a celej kultúry. Otázka, či a do akej miery sa môžeme vzdať nároku na akýkoľvek neutrálny rámec, sa stáva ústrednou témou neopragmatistického hnutia na poli filozofie, ako aj literárnej teórie, ktorá navyše neraz obe roviny navzájom prepája v problematizácii procesu a pojmu interpretácie. Dá sa však hovoriť o adekvátnom rámci interpretácie, alebo ju ponecháme v pevnom zovretí „kontingencie liberálneho spoločenstva“? Keďže dielo profesora Dronga *Disciplining the New Pragmatism* nenecháva túto otázku nedotknutú, ba práve naopak, sleduje všemožné – staré či nové – variácie jej kladenia, zaslúži si pozornosť súčasného čitateľa v oblasti literárnych štúdií či súčasnej filozofie.

Predmety záujmu autora, akými sú neopragmatická kritika teórie, koncepcie významu či funkcia rétoriky, sa zvyrazňujú v dvoch medzikapitolách, ktoré dielu dodávajú optimálnu akceleráciu. Prvá s názvom *Post-Mortem teórii*, rozoberajúca snahu Michaela a Knappa pristupovať k teórii ako k špecifickej verzii praxe a snahu Stouta vyjasniť podmienky kritického diskurzu zbavením sa kategórie významu, ukazuje, že v daných koncepciách odlišnosť v riešení problematiky spočíva nielen v systémovej rovine, ale aj v spôsobe rétorickej artikulácie daných problémov. Na tejto rovine vyjadrenia kniha predkladá výstižnú dilemu, či je vôbec možné za týchto podmienok ašpirovať na artikuláciu definície procesu a pojmu interpretácie, ktorá by obsiahla celý diapazón aspektov v porozumení tohto fenoménu a vyšla sa pritom vlastným kritickým preferenciám či motívom.

Metamorfóza Fishovho radikálneho antiesencializmu a silného antifundacionizmu na

umiernenejšie pozície je predmetom kritickkej analýzy, ktorá oboznamuje čitateľa s projektom a základnou terminológiou Fishovho neopragmatizmu so zameraním na koncept interpretatívnych komunít. Pozíciám neopragmatizmu podľa autora Fish neunikne ani po zmene, ktorá nastáva v diele *Profesionálna korektnosť* (Professional Correctness), kde sa jeho koncepcia významu spája s dôrazom na intencionalitu autora. Predkladanie významu ako toho, čo zamýšľal autor, predznačuje odklon od antifundacionizmu, a to bez následného poskytnutia metodologického usmernenia. Ako je však ukázané, nie je to len Fish, ktorý kritiku teórie predkladá s vedomím absencie metodologických východísk. Tieto nedostatky neopragmatisti zahládzajú ako majstri ironických pozícií a provokatívnych paradoxov. Pozícia L. Dronga – napriek tomu, že nie je voči tejto situácii neutrálna – nevedie do slepej uličky rázneho kritického nesúhlasu, ktorú buduje názorová orientácia takého komentátora neopragmatizmu, akým je Terry Eagleton, v súčasnej Británii najvplyvnejší akademický literárny kritik. Napriek Drongovmu zámeru „preskúmať niektoré rétorické ‚slepé uličky‘, ktoré vykresľujú Fishove názory ako nekonzistentné s jeho vlastnými pragmatickými presvedčeniami“ (s. 101), autor sa zdržiava literárne expresívnej, ba až prehnane uštipačnej kritiky Fishovho filozofického názoru – ktorá nie je v kruhoch súčasnej literárnej teórie ničím výnimočným – a ponúka rétoricky schodnejšiu reakciu na excesy „antifundacionistického fundacionizmu“.

Neosofistický pragmatizmus. Aj s pomocou výskumu spôsobov, ako texty analyzovaných autorov pôsobia a fungujú v rozličných kontextoch, sa v tomto diele postuluje a demaskuje kríza humanitných vied, a to predovšetkým literárnych štúdií. Autor sa dotýka problematiky z rozličných uhlov pohľadu, pričom sleduje fungovanie a prostredie výskumu na univerzitách, dôsledky odstránenia rozdielu medzi vedcom-bádateľom (scholar) a kritikom, interdisciplinaritu literárnych štúdií a v neposlednom rade kladie otázku: Čo robiť s výsledkami výskumu literárneho kritika (s. 181 – 200)? Hľadanie publika, ktorého by sa literárna teória nemala za žiadnych okolností vzdať, sa spája s reartikuláciou sofistickej dispozície využitia jazyka a „umenia vedome produkovať diskurz, ktorý má kapacitu ovplyvniť poslucháča/čitateľa“ (s. 212). Krok smerom k *neosofistickému pragmatizmu* urobil už pred vyše 2000 rokmi Protagoras, ktorý sa tu stáva prométovskou figúrou dejín rétoriky, literárnej teórie a kriticismu, a predovšetkým prvým profesionálnym filológom. Logocentrizmus, ktorý – ako naznačuje autor – by bolo možné rehabilitovať, súvisí so sofistickým dôrazom na prioritu logu, ktorý nie je metafyzicky založený, ale má korene v empirickom poznaní účinkov logu, ktorý nielenže spája človeka a svet, ale aj ovplyvňuje ľudské názory a emócie. Dôrazné uvedomenie si sily logu prinieslo sofistom ovocie v podobe *dôkladnej lingvistickej senzibility* (s. 213), ktorú by súčasná literárna teória mala nadobudnúť vo svojej snahe stimulovať potencionálne a aktuálne publikum, a dostať sa tak z celkovej krízy humanitných vied, čiastočne súvisiacej s neschopnosťou, ale aj so zábrami pri efektívnom využívaní krásy a sily jazyka.

Juraj Žiak

Mgr. Juraj Žiak
Inštitút filozofie a etiky FF PU
ul. 17. novembra 1
080 78 Prešov, SR
e-mail ziak.juraj@gmail.com